

ความหวัง กำลังใจ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และโควิด-19

ศาสนา ความเชื่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ กับการสร้างกำลังใจและความหวัง

ศาสนาและความเชื่อเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ทางอารมณ์ ความรู้สึก และสภาวะจิตใจของมนุษย์ ในการศึกษาทางมานุษยวิทยาได้ชี้ให้เห็นว่าศาสนาไม่ได้เป็นเพียงการสั่งสอนทางศีลธรรม หากแต่ยังเป็นสัญลักษณ์และแรงบันดาลใจของการมีชีวิตของมนุษย์ (Maret, 1932) ศาสนาและความเชื่อจึงเป็นปฏิบัติการทางสังคมและวัฒนธรรม (Geertz, 1957, 1966) รวมทั้งบ่งบอกให้เห็นความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ จิตวิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สร้างศรัทธา แรงบันดาลใจ และความคาดหวังต่อสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์กระทำ ไม่ว่าจะเรียกสิ่งนั้นว่าพระเจ้า เทพเจ้า เทวดา ผู้สร้างโลก วิญญาณบรรพบุรุษ หรือเจ้าพ่อเจ้าแม่ (Eller, 2007) สิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นสัญลักษณ์เชิงศีลธรรมและบ่งบอกรูปปฏิบัติที่มนุษย์จะมีกับธรรมชาติและโลกภายนอก

การศึกษามิติวัฒนธรรมของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ นักมานุษยวิทยาชี้ให้เห็นว่าการเช่นไหว้บูชาเทพเจ้าและวิญญาณ คือวิธีการสื่อสารระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยที่ “ธรรมชาติ” มิได้เป็นวัตถุที่มนุษย์นำมาใช้ประโยชน์ แต่เป็นเหมือน “บุคคล” ที่มีจิตใจและความรู้สึก (Bird-David, 1999; Harvey, 2017, Loftin, 1994) ความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติจึงทำให้มนุษย์มองเห็นความเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ โดยไม่เอาตนเองเป็น “เจ้านาย” (Kidwell, Noley, & Tinker, 2001) ทั้งนี้มนุษย์ได้แยกความเป็นบุคคลให้กับธรรมชาติทั้งในแง่บวกและลบ เช่น ป่าไม้ แม่น้ำ ลำธาร ภูเขา ท้องฟ้า ที่สร้างความสมบูรณ์และอาหาร จะถูกอธิบายเป็นเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่ประทานพร ในขณะที่ภัยพิบัติทางธรรมชาติและโรคภัยไข้เจ็บ จะถูกอธิบายเป็นผีและสิ่งชั่วร้ายที่เข้ามาทำลายมนุษย์ ดังนั้น ความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติที่ดีและร้ายจึงแสดงออกต่างกัน (Garcia, 2020)

โควิด-19 กับสภาวะไร้ระเบียบและอันตราย

ตั้งแต่ที่โรคอุบัติใหม่ไวรัสโคโรนา หรือโควิด-19 แพร่กระจายไปทั่วโลก ชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ของไทยก็ได้รับผลกระทบ เหตุการณ์ดังกล่าวมิได้เป็นเพียงปัญหาสุขภาพ แต่ยังส่งผลต่อการดำเนินชีวิตในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเรียน การทำงาน การติดต่อทางสังคม กิจกรรมที่มนุษย์เคยใกล้ชิดกันต้องถูกระงับและยุติลงอย่างรวดเร็ว ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2563 มาจนถึงกลางปี พ.ศ. 2564 มีคนจำนวนมากต้องเผชิญกับความยากลำบาก ตกงาน ขาดรายได้ ล้มป่วย เครียด ขาดตัวตาย และเสียชีวิต สิ่งเหล่านี้คือความไร้ระเบียบและเป็นภัยอันตรายที่คุกคามชีวิต กิจกรรมทางสังคมและเศรษฐกิจที่เคยปฏิบัติได้ไม่สามารถทำได้เหมือนเดิม สถานการณ์

เหล่านี้ทำให้โควิด-19 ถูกมองว่าเป็นภัยที่ทำลายล้างโลกหรือการสิ้นสุดของเวลา (sign of the end of time) (Jeremy, 2020)

โรคโควิด-19 จึงทำลายแบบแผนและระเบียบกฎเกณฑ์ที่มีมนุษย์เคยชิน หลายคนต้องปรับเปลี่ยนอาชีพและย้ายที่อยู่อาศัย ครอบครัวต้องเผชิญหน้ากับความเสี่ยงที่จะติดโรคจากคนใกล้ชิด นักเรียนไม่สามารถไปโรงเรียนได้ ผู้สูงอายุและผู้มีโรคประจำตัวจะอยู่ในอาการหวาดผวาเพราะคาดเดาไม่ได้ว่าตนเองจะได้รับเชื้อเมื่อไหร่ ถ้าเป็นกลุ่มคนจน ผู้ที่อยู่ในชุมชนแออัด และแรงงานที่อาศัยห้องเช่ารวมกันจำนวนมากก็เผชิญกับการแพร่เชื้อที่รวดเร็ว ในสภาพที่ขาดแคลนการรักษาโรค โรงพยาบาลไม่สามารถรับผู้ป่วยได้ วัคซีนมีไม่เพียงพอ ระบบสาธารณสุขและบริการทางการแพทย์ไม่สามารถเข้าถึงผู้ที่เป็นกลุ่มเสี่ยงได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ สถานะนี้คือความไร้ระเบียบที่คนไทยกำลังต่อสู้ดิ้นรน

ประสบการณ์ทางศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับโรคระบาด

หากพิจารณาตุ๊กกิจกรรมทางศาสนาในสังคมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 จะพบว่ามีกิจกรรมประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเกิดขึ้นหลายแห่ง ตัวอย่างในประเทศโรมาเนีย ศาสนาคริสต์ 18 นิิกาย ได้จัดพิธีทางศาสนาในช่วงเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม ปี ค.ศ. 2020 เพื่อสร้างขวัญกำลังใจและเพื่อเยียวยาสังคมให้อยู่รอดปลอดภัยจากโรคโควิด-19 การประกอบพิธีกรรมดังกล่าวมีนัยยะถึงการแสวงหาความหวังและทำให้สังคมและชีวิตมนุษย์มั่นคงยั่งยืน (social sustainability) ไม่ถูกทำลายด้วยโรคระบาด ในการศึกษาของ Tudor, Benea and Bratosin (2021) วิเคราะห์ว่าการประกอบพิธีกรรมของศาสนาคริสต์ในโรมาเนีย สะท้อนให้เห็นช่วงเปลี่ยนผ่านทางสังคมในสภาวะวิกฤต ช่วงเวลานี้สังคมและมนุษย์กำลังเผชิญกับอันตราย เพราะโรคโควิด-19 เป็นสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ทำให้มนุษย์หวาดผวาและวิตกกังวลกับความไม่แน่นอนของชีวิต พิธีกรรมทางศาสนาจึงเป็นกลไกที่จะรักษา “พื้นที่สังคม” ของมนุษย์ให้ดำรงอยู่ต่อไป ทั้งนี้ การส่งเสริมให้องค์กรทางศาสนามีบทบาทต่อการสร้างกำลังใจให้ประชาชน รัฐบาลโรมาเนียมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและวางแผนปฏิบัติให้องค์กรศาสนาทำงานผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ

ในช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2563 ชาวมุสลิมในบังกลาเทศจำนวนหมื่นคนรวมตัวกันประกอบพิธีสวดในคัมภีร์อัลกุรอานเพื่อขับไล่โรคโควิด-19 ในช่วงเวลาเดียวกัน พระสงฆ์ในพุทธศาสนา ประเทศศรีลังกาประกอบพิธีสวดขับไล่โควิด-19 ที่จัตุรัสอิสระภาพในกรุงโคลัมโบ ในช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2564 หญิงชาวอินเดียหลายร้อยคนที่หมู่บ้านนวปุระ เขตชานันต์ ตาลูคา ประเทศอินเดีย ร่วมเดินขบวนทำพิธีนำหม้อใส่น้ำมาวางบนหัว และเคาะไล่โควิด-19 ให้นี้ไป และยังเป็นกรบูชาเทพ Baliyadev ที่จะช่วยป้องกันโรคร้าย ในประเทศญี่ปุ่น ชายหญิงจำนวนหนึ่งได้เข้าร่วมพิธีกรรมของศาสนาชินโตในเมืองเกียวโต ในพิธีกรรมนี้ ผู้ชายจะนุ่งผ้าเตี่ยว ผู้หญิงสวมชุดสีขาว ท่องบทสวดมนต์ก่อนลงอาบน้ำเย็นแช่น้ำแข็ง ผู้สวดมนต์เชื่อว่านอกจากจะเป็นการชำระล้างจิตใจให้บริสุทธิ์แล้วยังช่วยยับยั้งการแพร่ระบาดของโควิด-19

พระสงฆ์ในพุทธศาสนา ประเทศศรีลังกาประกอบพิธีสวดขับไล่โควิด-19 ที่จัตุรัสอิสรภาพในกรุงโคลัมโบ
ภาพจากสำนักข่าวไทย <https://tna.mcot.net/world-399199>

ในการศึกษาของ Min Min Ton and Tin Tin Su (2021) พบว่าผู้นำทางศาสนาในประเทศมาเลเซียสามารถมีบทบาทในการทำงานด้านการแพทย์ สาธารณสุข และการป้องกันโรคระบาดได้ โดยชี้ว่าในสถานะที่ผู้คนกำลังวิตกกังวลและเครียดกับการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ผู้นำทางศาสนาควรจะทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษา (faith-based health counselling) และรับฟังปัญหาของประชาชน โดยนำเอาคำสอนทางศาสนาเป็นแนวทางและสอดแทรกเข้าไปกับความรู้ทางการแพทย์เพื่อป้องกันโรค เพราะประชาชนจะรู้สึกเข้าถึงและสัมผัสกับคำสอนของผู้นำทางศาสนาได้ดีกว่าคำอธิบายของแพทย์หรือนักวิชาการด้านสาธารณสุข เช่นเดียวกับการศึกษาของ Kowalczyk et al. (2020) ชี้ว่าความเชื่อทางศาสนาเป็นสิ่งจำเป็นต่อมนุษย์ในช่วงที่กำลังเผชิญกับโรคระบาด ผู้สอนศาสนาหรือนักบวชสามารถโน้มน้าวจิตใจและเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนที่กำลังหวาดกลัวโรคระบาดได้ดีกว่านักวิทยาศาสตร์

ทั้งนี้ ภาษาการสื่อสารทางศาสนาจะอาศัย “ความรู้สึก” เป็นหัวใจ ในขณะที่การสื่อสารทางวิทยาศาสตร์และภาษาทางการแพทย์จะอาศัย “วัตถุ” “ร่างกาย” ซึ่งเป็นพรมแดนทางกายภาพ (physical sphere) เป็นเครื่องมือ ในแง่นี้ การทำความเข้าใจโรคระบาดจึงจำเป็นต้องนำเอาประสบการณ์ทางศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการทำให้มนุษย์รู้สึกถึงคุณค่าในชีวิต Kowalczyk et al. (2020) ตั้งข้อสังเกตว่าในสถานการณ์ที่มนุษย์กำลังทุกข์ทรมานปวดร้าว หวาดกลัว และเครียดกับโรคระบาด มนุษย์กำลังต้องการสิ่งที่มาเยียวยาจิตใจให้ฟื้นคืนสู่สภาพปกติ ซึ่งเป็นการฟื้นฟูทางจิตวิญญาณ (spiritual renewal) สิ่งนี้คือประสบการณ์ที่ช่วยให้มนุษย์เดินไปข้างหน้าได้อย่างมั่นใจ

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทยกับการขับไล่โควิด-19

การแก้ปัญหาด้วยความรู้ท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อที่จะทำให้ชุมชนของตนเองปลอดภัยจากโรคโควิด-19 หลายชุมชนในประเทศไทยได้จัดพิธีกรรมตามความเชื่อ เพื่อขับไล่โควิด-19 ในฐานะเป็นสิ่งชั่วร้ายให้หายไปจากชุมชน จากการศึกษาของอภิลักษณ์ เกษมผลกุล และ สินีกันต์ แก้วกันหา (2563) พบว่าในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายน พ.ศ. 2563 คำอธิบายเกี่ยวกับโรคโควิด-19 ในมิติทางศาสนาและความเชื่อมีแตกต่างกันหลาย ตั้งแต่ความเชื่อท้องถิ่น ได้แก่ พิธีเลี้ยงผี รำไล่โควิดประกอบเพลงกันตรึม วัดถุ่มงคตตำแหหลวง หุ่นเทพปราบโควิด การแขวนผ้าแดงและกินไข่แดง ความเชื่อตามหลักศาสนาพุทธ ได้แก่ พิธีมาปนกิจ หุ่นนายโควิด การสวดบทรัตนสูตร พระโองษ์ชัยคุรุ ความเชื่อในศาสนาคริสต์ ได้แก่ การสวดภาวนาเพื่อขอพรจากพระเจ้า ความเชื่อในศาสนาอิสลาม ได้แก่ การขอดูอา และการแพทย์แผนนบีมุฮัมมัด ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ พิธีอาบน้ำมนต์ ไสยศาสตร์ และหัวนะโม ความเชื่อในลัทธิขงจื้อ ได้แก่ การเผาหน้ากากอนามัยช่วงเทศกาลเซ็งเม้ง และความเชื่อในลัทธิเต๋า ได้แก่ สีหน้ากากผ้าเสริมพลังชีวิต

ในการศึกษาของธิดารัตน์ วงศ์จักรตีบ, ภาณุวัฒน์ สกุลสืบ และทัตพิชา สกุลสืบ (2564) พบว่าในช่วงปลายปี พ.ศ. 2563 ชุมชนบ้านกิ้วท่ากลาง-ท่าใต้ หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกิ้ว อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง มีการจัดพิธีกรรมไล่โควิด-19 โดยชาวบ้านนำเสื้อสีแดง กรวยดอกไม้ และสวดมาแขวนไว้ประตูและรั้วบ้าน สวดวงทำจากกากกล้วย คือกระเบสำหรับใส่เครื่องเช่นไหว้ประกอบด้วยกล้วย ข้าว ไข่ต้ม ดอกไม้รูปเทียน ดินน้ำมันปั้นเป็นรูปคน โดยเชื่อว่าจะช่วยป้องกันไม่ให้โควิด-19 เข้ามาทำร้ายคนในบ้าน ชาวบ้านบางคนเอาต้นกะเพรากลับไปห้อยไว้กับเสื้อแดงเชื่อว่าจะช่วยขับไล่โควิด-19 ได้

ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2563 ชาวมังในหมู่บ้านร่มฟ้าไทย ตำบลดับเต่า อำเภอกิ่งจังหวัดเชียงราย ช่วยกันสร้างหุ่นและซุ้มประตูที่บริเวณปากทางเข้าหมู่บ้าน เพื่อเป็นสัญลักษณ์ป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ชาวมังเชื่อว่าหุ่นที่สร้างขึ้นคือสิ่งที่ยกกันมิให้โรคภัยเข้ามาในหมู่บ้าน

ในช่วงเดือนมกราคม พ.ศ. 2564 ชุมชนบ้านภูมิโพธิ์ ตำบลดม อำเภอลี้ขะ จังหวัดสุรินทร์ ประกอบพิธีรำแม่มด หรือรำผีฟ้า ชาวบ้านเรียกพิธีนี้ว่า “ปะ-โจล-มะ-มวด” เป็นพิธีโบราณของชาวเขมร เพื่อขับไล่โควิด-19 และให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วงคุ้มครองชาวบ้านให้ปลอดภัย ในพิธีกรรมนี้จะมีการสร้างโรงประกอบพิธีเรียกว่า “ตะ-ซาล” ทำด้วยเสาไม้ที่มีง่าม 9 ต้น ใช้ไม้พาดเป็นช้อนง่าม ใช้ทางมะพร้าวสดผ่าซีกมุงเป็นหลังคา มีการจัดเตรียมเครื่องเช่นไหว้บูชาวางไว้บนโต๊ะเป็นแถวยาว จะมีการเล่นดนตรี แคน กลองโทน ฉิ่ง และฉาบ ผู้นำพิธีหรือแม่หมอ (แม่มด) ร่ายรำตามจังหวะเพลง จะทำการเสี่ยงทายดูอาการเจ็บป่วยของคนในหมู่บ้าน และอันเชิญเทวดามาช่วยชาวบ้านให้ปลอดภัยจากโรคระบาด

ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2564 ชาวบ้านพื้นที่หมู่ 1 ตำบลหนองขี้ม อำเภอลำดวน จังหวัดจันทบุรี ร่วมกันจัดพิธีขับไล่โควิด-19 โดยการสร้างหุ่นฟางข้าว 2 ตัว ใส่เสื้อผ้าสีขาวท่า

คน ตัวหนึ่งชื่อ นายโควิด อีกตัวชื่อนาง โครนา และนำไปเผาพร้อมนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูป มาสวดมนต์ขับไล่ความชั่วร้ายและสิ่งที่ไม่ดีทั้งปวงให้หายไป

ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2564 ชาวภูยกายบ้านตากกลาง หมู่บ้านช้าง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุรินทร์ มาร่วมกันจัดพิธีกรรมบริเวณวังทะเล จุดเชื่อมต่อของแม่น้ำสองสาย ลำน้ำชี ไหลมารวมกับแม่น้ำมูล ซึ่งเป็นที่ตั้งของศาลประจำ พิธีกรรมนี้ถือเป็นความเชื่อท้องถิ่นเพื่อสักการะเช่นไหว้ปู่ตา บรมครูประจำ ดอนบวชหรือลิมกลางน้ำ และเป็นการเรียกขวัญกำลังใจให้กับคนเลี้ยงช้างที่ตกงานและขาดรายได้จากสถานการณ์ระบาดของโรคโควิด-19 ในพิธีจะมีการนำช้าง 20 เชือกแห่เครื่องเช่นไหว้ไปรอบศาลประจำ 3 รอบ พร้อมกับมีการรำรำ บวงสรวงสิ่งศักดิ์บริเวณศาลประจำและดอนบวช ในการจัดพิธีนี้ได้รับความร่วมมือจาก นายอำเภอกำแพงแสนและองค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ

ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2564 ชาวปกากะญอ บ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ รวมตัวกันจัดพิธีเกราะหยา คำว่า "เกราะ" แปลว่า "ปิด-กัน-หรือปกป้อง" ส่วนคำว่า "หยา หรือ หี่" แปลว่าหมู่บ้าน หรือพิธีการปิดหมู่บ้าน 3 วัน 3 คืน มิให้คนภายนอกเข้ามาในหมู่บ้านเพื่อป้องกันโรคโควิด-19 ในพิธีนี้ จะมีผู้นำพิธีเป็นผู้อาวุโสมีความรู้ทางคาถาอาคมและเป็นผู้มีคุณธรรม บริเวณทางเข้าหมู่บ้านจะมีการนำ "ตำแหหลวง" มาแขวนไว้เป็นสัญลักษณ์เพื่อมิให้สิ่งชั่วร้ายผ่านเข้ามา

พิธีกรรม "เกราะหยา" ภาพจาก แนวหน้า <https://www.naewna.com/likesara/567772>

ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2564 ชาวปกากะญอ หมู่ที่ 12 บ้านห้วยน้ำผึ้ง และห้วยอม บ้านผาแดง ตำบลสบโขง ในอำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดพิธีกรรม "เกราะหยา" ตามความเชื่อของท้องถิ่นเพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้ามาในหมู่บ้าน พร้อมกับปิดหมู่บ้านเป็นเวลา 14 วัน

ในช่วงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2564 กลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่บ้านกระแล หมู่ 7 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย จัดพิธีโล้โควิด เพื่อปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายให้พ้นหมู่บ้าน ในพิธีกรรมจะมีผู้นำทางจิตวิญญาณมานำชาวบ้านสวดขับไล่สิ่งชั่วร้าย พร้อมกับเผากระดาษเงินกระดาษทองเพื่อส่งให้ภูตผีนำไปใช้ในโลกวินญาณ รวมทั้งมีการสร้างเครื่องรางทำจากไม้ไผ่สานเป็นรูปหอกเหลี่ยมขนาดประมาณ 1 ฟุต นำไปห้อยตรงเสาทงเข้าหมู่บ้านเพื่อป้องกันมิให้สิ่งชั่วร้ายเข้ามาใกล้

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2564 ชาวบ้านและผู้นำชุมชนจัดพิธีกรรมบวงสรวงพระหมอครูที่ปราสาทช่างปี บ้านช่างปี หมู่ 1 ตำบลช่างปี อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ปราสาทแห่งนี้คืออโรคยศาล หรือสถานพยาบาลหนึ่งในจำนวน 102 แห่ง ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1723 - 1761) แห่งอาณาจักรขอมโปรดให้สร้างขึ้น มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ถือเป็นพิธีกรรมที่ช่วยปิดเป่าโรคภัยโควิด-19

มหาเถรสมาคมและสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติอัญเชิญบทมนต์สูตรมาเจริญพระพุทธมนต์ ภาพจากกรุงเทพธุรกิจ <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/937267>

ในทางพุทธศาสนา เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2564 มหาเถรสมาคมและสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีมติให้วัดที่วราชอาณาจักร และวัดไทยในต่างประเทศ อัญเชิญบทมนต์สูตรมาเจริญพระพุทธมนต์ ในวันที่ 11 พฤษภาคม 2564 เวลา 17.00 น. เป็นต้นไป โดยในกรุงเทพมหานครจะจัดพิธีสวดและถ่ายทอดสดที่วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วัดไตรมิตรวิทยาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ในส่วนภูมิภาค จัดพิธีสวดและถ่ายทอดสดที่วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ วัดพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร วัดกะพังสุรินทร์ จังหวัดตรัง นอกจากนั้น ยังกำหนดให้วัดทุกแห่งประกอบพิธีสวดพร้อมกัน โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดพิมพ์หนังสือบทมนต์สูตรจำนวน 10,000 เล่ม การสวดบทมนต์สูตรเชื่อว่าจะเป็นการสร้างขวัญกำลังใจแก่ประชาชนให้ปลอดภัยจากโรคโควิด-19 ที่กำลังแพร่ระบาดและเป็นศึกรมงคลแก่ประเทศ

ทั้งนี้ ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงให้สวดมนต์บทรัตนสูตร เพื่อขจัดปัดเป่าโรคร้าย ให้ประชาชนปลอดภัยจากโรคระบาด เนื้อหาของรัตนสูตรเป็นการกล่าวถึงคุณแห่งพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ สามารถแบ่งเนื้อหาของรัตนสูตรออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรก ประกาศให้เหล่าภูตคฤมครองรักษาพวกมนุษย์ ส่วนที่สอง บรรยายคุณพระรัตนตรัย ว่าเป็นรัตนอันประเสริฐสุด โดยเฉพาะคุณของพระสงฆ์ หรือพระอริยเจ้า และส่วนที่สาม ประกาศให้ภูตทั้งหลายจงนมัสการพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ และอำนวยพรให้สรรพสัตว์เหล่านี้มีความสุขสวัสดิ์

นอกจากนั้น บางวัดยังมีการปลุกเสกเครื่องรางของขลังเพื่อขับไล่โควิด-19 เช่น วัดพระธาตุบังแก่ง อำเภอจุน จังหวัดพะเยา จัดสวดมนต์ไล่โควิด-19 พร้อมปลุกเสก ‘ตำแหหลวง 7 ชั้น’ แจกจ่ายให้กับประชาชน เพื่อเป็นขวัญกำลังใจในการต่อสู้โรคระบาด ชาวบ้านเชื่อว่า “ตำแหหลวง” เป็นเครื่องหมายของการป้องกันมิให้สิ่งชั่วร้ายเข้ามาในพื้นที่ที่เป็นเขตหวงห้าม ตามความเชื่อของชาวล้านนา ตำแหหลวงทำจากไม้ไผ่ นำมาสานเป็นตาข่าย วัสดุที่นำมาประกอบกับตำแหหลวงเป็นสิ่งมงคล ได้แก่ กล้วยาคาเขียว เป็นหญ้าที่ตายยากอายุยืน ชาวบ้านจะนำตำแหหลวงมาแขวนไว้ที่ทางเข้าบ้านเพื่อป้องกันสิ่งอัปมงคล ผีร้ายและโรคภัยไข้เจ็บ

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2564 พระครูพิศิษฐ์ประชาภาถ หรือหลวงพ่อแดง นันทิโย วัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม ประกอบพิธีกรรมปลุกเสกฟ้าทะลายโจรบรรจุแคปซูล 1 แส่นเม็ดและกระชายขาว 100 กิโลกรัมในโบสถ์หลวงพ่อโต ซึมเปากง เพื่อเป็นขวัญกำลังใจและส่งไปช่วยผู้ป่วยโควิด-19 นอกจากนี้ หลวงพื่อน้ำฝน เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดนครปฐม ผลิตหน้ากาก ‘นะปิดตลอด’ ปิดเป้าสู้โควิด-19 โดยการนำยันต์มาลงไว้ที่หน้ากากผ้ามีสลิมลักษณะคล้ายจิวร ยันต์จะเป็นรูปพระเจ้า 5 พระองค์ ยันต์ครูหลวงพ่อพูล และยันต์ท้าวเวสสุวรรณ ที่วัดเถรพลาย อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี จัดทำวัตถุมงคล ‘สติ๊กเกอร์ยันต์หลวงพ่อสีชมพู’ เกาะเพชร เพื่อแจกให้ประชาชนนำไปป้องกันโควิด-19

ชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชมีความเชื่อในเครื่องรางที่ชื่อ “หวั่นะโม” ซึ่งเป็นเม็ดโลหะที่เป็นเบี้ยใช้แทนเงินตราไว้แลกเปลี่ยนสินค้าในอาณาจักรตามพรลิงค์ ในเม็ดโลหะมีอักษรปัลลวะหรืออักษรอินเดียโบราณจารึกไว้ เชื่อกันว่าในสมัยพระเจ้าศรีธรรมราชโคกราชทรงประกอบพิธีกรรมปลุกเสกหวั่นะโมตามความเชื่อแบบพราหมณ์ โดยอัญเชิญเทพเจ้าทั้งสามคือ พระศิวะ พระวิษณุ และพระพรหม มาสถิตในหวั่นะโม จากนั้นนำไปหว่านรอบๆ เมือง เพื่อป้องกันโรคระบาด ต่อมาในรัชกาลที่ 4 สมัยรัตนโกสินทร์ เกิดโรคห่าระบาดที่นครศรีธรรมราชอีกครั้ง รัชกาลที่ 4 จึงรับสั่งให้สร้างหวั่นะโมประจุผงพระพุทธคุณและนำไปหว่านรอบเมือง นครศรีธรรมราช เมื่อเกิดโรคโควิด-19 ระบาดในปี พ.ศ. 2563 ชาวนครศรีธรรมราชจึงนำหวั่นะโมมาเป็นเครื่องรางเพื่อป้องกันตัวเองให้ปลอดภัยจากโรคร้าย

ในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2564 พระครูปัญญาวัชรภรณ์ เจ้าอาวาสวัดนาเมืองเพชร ตำบลหนองตรุด อำเภอเมือง จังหวัดตรัง จัดพิธีปลุกเสกสะตอและนำไปแขวนไว้ที่ศาลา โดย

บอกให้ชาวบ้านนำไปรับประทานเพื่อป้องกันโควิด-19 ซึ่งเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้ชาวบ้าน ในการป้องกันโรคโควิด-19

บทเรียนจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์และโควิด-19

ความเข้าใจของสังคมสมัยใหม่ที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติจะถูกอธิบาย ในฐานะเป็น “ความมงงาย” และ “ความไร้เหตุผล” ในขณะที่โควิด-19 ถูกอธิบายในฐานะเป็น โรคระบาดสายพันธุ์ใหม่ที่ไม่มีการรักษา ความเข้าใจในสองส่วนนี้ดูเหมือนจะเป็นการสร้าง “ความเป็นอื่น” ให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และโรคโควิด-19 หรือกล่าวได้ว่าทั้งสองสิ่งนี้เป็นสิ่งที่อยู่นอกระบบ เหตุผล ดำรงอยู่ในฐานะความแปลกประหลาด ผิดที่ผิดทาง ไม่สามารถอยู่ร่วมกับมนุษย์ที่ต้องการความมั่นคงและความสมบูรณ์ของชีวิต จากข้อสังเกตเรื่อง ความเป็นบุคคลเชิงสัมพันธ์ (relational personhood) ของ Nurit Bird-David (1999) ทำให้คิดใหม่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และโรคภัยไข้เจ็บมิได้แยกขาดจากชีวิตมนุษย์ แต่ดำรงอยู่ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ ที่พบในธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็นและจับต้องไม่ได้คือโลกทางจิตวิญญาณที่รับรู้ได้จาก อารมณ์และความรู้สึก ซึ่งดำรงอยู่ในเชิงสัญลักษณ์ผ่านรูปปั้น รูปเคารพ เครื่องราง และวัตถุ มงคล ในขณะที่โรคโควิด-19 ดำรงอยู่ในธรรมชาติในฐานะเป็นเชื้อไวรัสที่เปลี่ยนที่อยู่ไป ตลอดเวลา

สิ่งศักดิ์สิทธิ์และโควิด-19 ถูกอธิบายด้วยความเชื่อทางศาสนาในฐานะเป็น “ความดี” และ “ความเลว” หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์คือผู้ช่วยเหลือคุ้มครองมนุษย์ให้ปลอดภัย จากอันตรายและสิ่งชั่วร้าย ส่วนโควิด-19 คือผีร้ายหรือปีศาจที่เข้ามาทำให้มนุษย์ล้มป่วยและถึง แก่ความตาย การจัดวางความสัมพันธ์ของสองสิ่งนี้คือความหมายของโลกรวมชาติที่มีมนุษย์ เข้าไปเกี่ยวข้อง ซึ่งมนุษย์จำเป็นต้องมีวิธีการจัดระเบียบ จัดการ และมีปฏิสัมพันธ์ที่เหมาะสม กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และโรคโควิด-19 ฉะนั้น ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อที่พบ ในตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น ก็คือ การจัดระเบียบความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีกับธรรมชาติที่มีทั้ง ด้านบวกและด้านลบ ด้านบวกก็คือการแสดงการเช่นไหว้บวงสรวงธรรมชาติที่ศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วย ปกป้องคุ้มครองชีวิต ด้านลบก็คือการขับไล่สิ่งชั่วร้ายที่เป็นโรคระบาดให้ห่างไกลจากมนุษย์ ถึงแม้ว่าพิธีกรรมเพื่อขับไล่โควิด-19 ที่ปรากฏอยู่ในชุมชนต่างๆ จะดูเป็นเรื่องไร้เหตุผล แต่สิ่งนี้ คือประสบการณ์และการดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติในมิติทางศาสนา ประสบการณ์นี้บ่งบอกให้ มนุษย์มองเห็นความหวังและกำลังใจจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่จะแก้ไขเยียวยาและช่วยเหลือมนุษย์ให้ อยู่รอดปลอดภัยจากสิ่งที่ไม่ดี

บทเรียนสำคัญจากพิธีกรรมทางศาสนาและการเช่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้ช่วยปกป้อง คุ้มครองมนุษย์ให้รอดพ้นจากอันตรายของโรคโควิด-19 ก็คือ การมองเห็นความสัมพันธ์เชิง ศีลธรรมที่มนุษย์มีกับโลกกายภาพ สรรพสิ่งและสิ่งที่มีใช้มนุษย์ (nonhuman) ภายใต้ ความสัมพันธ์นี้หากอธิบายด้วยความรู้วิทยาศาสตร์และการแพทย์อาจเห็นเพียง “เชื้อโรค” และ “ความมงงาย” แต่หากมองด้วยประสบการณ์ทางศาสนาและจิตวิญญาณ เราจะเห็น “ความดี”

“ความเลว” “ความหวัง” และ “ความศรัทธา” ที่หล่อหลอมให้มนุษย์มีกำลังใจที่จะต่อสู้และแก้ไข ปัญหาต่างๆ ในชีวิต ซึ่ง Joseph M.T. (2021) เรียกสิ่งนี้ว่า “การดิ้นรนทางจิตวิญญาณ” (spiritual struggle)

ผู้เขียน

ดร.นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ

หัวหน้ากลุ่มงานวิจัยและพัฒนา ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

กราฟิก

กนกเรขา นิลนนท์

เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์

เอกสารอ้างอิง

ธิดารัตน์ วงศ์จักรตีบ, ภาณุวัฒน์ สกุศลสืบ และทัตพิชา สกุศลสืบ. (2564). พิธีกรรมการป้องกันโรคโควิด 19 ของ ชุมชนบ้านกิ้วท่ากลาง-ท่าใต้ หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกิ้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. วารสารมังรายสาร สถาบันภาษาและวัฒนธรรมนานาชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ราย, 9(1), 65-79.

อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล และ สินีกันต์ แก้วกัณหา. (2563). รูปแบบและบทบาทความเชื่อในสถานการณ์ไวรัส โควโรนา : การศึกษาความเป็นพหุวัฒนธรรมในสังคมไทย. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา, 28(3), 260-286.

Bird-David, N. (1999). Animism revisited. *Current Anthropology*, 40(51), 67-91.

Eller, J. D. (2007). *Introducing Anthropology of Religion*. New York: Routledge.

Garcia, C. (2020). Indigenous Animistic Belief Systems and Integrated Science: Perspective on Humans' Relationship with Nature and the Coronavirus Pandemic. *The International Journal of Ecopsychology*, 1(1), Article 6.

Geertz, C. (1957). Ethos, World-View and the Analysis of Sacred Symbols. *The Antioch Review*, 17(4), 421-437.

Geertz, C. (1966). Religion as a Cultural System. In Michael P. Banton. (ed.) *Anthropological approaches to the study of religion*. (pp.1-46). London: Tavistock.

Harvey, G. (2017). If not all stones are alive: Radical relationality in animism studies. *Journal for the Study of Religion, Nature and Culture*, 11(4), 481-497.

Jeremy, S. (2020). Religious Leaders: Corona Virus is Punishment, Sign of Messiah's Coming. *Jerusalem Post*, 17 March.

Kidwell, C. S., Noley, H., & Tinker, G. E. (2001). *A Native American theology*. Ossining, N.Y.: Orbis Books.

Kowalczyk, O., Roszkowski, K., Montane, X., Pawliszak, W., Tylkowski, B., & Bajek, A. (2020). Religion and Faith Perception in a Pandemic of COVID-19. *Journal of Religion and Health*, 59, 2671-2677.

Loftin, J. (1994). *Religion and Hopi life in the Twentieth Century*. Bloomington: Indiana University Press.

Marett, R. R. (1932). *Faith, Hope and, Charity in Primitive Religion*. New York: Macmillan Company.

Min Min Ton & Tin Tin Su, A. F. M. (2021). The role of religion in mitigating the COVID-19 pandemic: the Malaysian multi-faith perspectives. *Health Promotion International*, 2021, 1-13.

M. T., J. (2021). Religion in Times of COVID-19. *Economic & Political Weekly*, 56(11), <https://www.epw.in/node/158117/pdf>

Tudor, M.A., Benea, A.F. & Bratosin, S. (2021). COVID-19 Pandemic Lockdown and Religious Mediatization of Social Sustainability. A Case Study of Romania. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18 (2287), 1-23.

เว็บไซต์

จันทบุรี แค้น! จัดพิธีสวดใหญ่ไล่ โควิด <https://www.ejan.co/news/5ff5605a6c30e>

เจ้าอาวาสปลุกเสกสะตอไล่โควิด-19 แจกชาวบ้าน <https://www.bugaboo.tv/news/567628>

ชาวกะเหรี่ยงพื้นพิธีโบราณในรอบ 70 ปี 'เกราะหยา - ปิดหมู่บ้าน' สู้ COVID-19

<https://prachatai.com/journal/2020/03/86819>

ชาวบ้านกระแล อ.พญาเม็งราย ทำพิธีไล่โควิด ปิดป่าสิ่งชั่วร้ายพันหมู่บ้าน

<https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/1695657/>

ชาวบ้านประกอบพิธีป้องกัน COVID-19 จ.เชียงราย <https://news.thaipbs.or.th/content/290382>

ชาวศิขรมุมิทำพิธีบวงสรวงพระหมอครุปราสาทช้างปี ปิดป่าโควิด ขอพรให้คนไทย

<https://www.thairath.co.th/news/local/northeast/2136061>

ชาวสุรินทร์ ทำพิธีโบราณรำแม่มด ไล่โควิด-19

<https://www.pptvhd36.com/news/%E0%B8%AA%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B8%A1/140201>

ชาวอมก๋อย ทำพิธี 'เกราะหยา' ไล่ 'โควิด-19'

<https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/934356>

ตะลึง! หญิงอินเดียนับพันเดินแบกหม้อที่บรรจุน้ำไว้บนหัว หวังขับไล่โควิด19 ให้พ้นประเทศ

<https://www.fm91bkk.com/fm98234>

ญี่ปุ่นจัดพิธีชินโต อาบน้ำเย็น-สวดขับไล่โควิด-19 https://www.thaich8.com/news_detail/94151

มุสลิมบังกลาเทศนับหมื่นชุมนุมสวดไล่โควิด <https://www.thaipost.net/main/detail/60305>

นัดสวดมนต์ 'รัตนสูตร' ไล่โควิดทั่วประเทศ วันนี้ 5 โมงเย็น ตามมติ 'มหาเถรสมาคม'

<https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/937267>

'ปกากะญอ' บ้านห้วยบง ทำพิธี 'ปิดหมู่บ้าน' 3 วัน 3 คืน ป้องกันโควิดลาม

<https://www.naewna.com/likesara/567772>

พระสงฆ์ทำ ต้าแห้ว7ชั้นไล่โควิด- 19 เครื่องรางลบล้างสิ่งอัปมงคล แจกชาวบ้าน

<https://www.khawphayao.com/archives/8433>

"ห้านะโม" บองดีบองขลังสุดฮิตในยุคโควิด-19

<https://mgronline.com/travel/detail/9630000030719>

อบต.กระโพ จ.สุรินทร์ เรียกขวัญกำลังใจคนเลี้ยงช้างสู้ ไวรัส โควิด 19 ร่วมกันประกอบพิธีเซ่นไหว้ ปู่ตา ดอนลิม

น้ำ กลางวังทะเล <https://siamrath.co.th/n/234601>

อเมริกาแลนด์! 5 วิธีไล่โควิด-19 แบบไทยๆ <https://www.tripgether.com/>
อีอฮา "หลวงพ่อด่าง" เกจิตั้งทำพิธีปลุกเสก 2 สมุนไพรรักษาผู้ป่วยโควิด
<https://www.thairath.co.th/news/local/central/2145076>